

PARASZTSÁGUNK LEGÚJABB ALAKULÁSA

A MAGYAR TÁRSADALOM története során sohasem formálta ki teljesen és mélyen a koronként időszerű európai társadalomrendszereket, hanem mindig megtartott bizonyos különvalóságot és legtöbbször valamelyes hátramaradást. A hűbéri alakulás korában Szent István királyi szervezetéből és a magyar nemzeti közösségekből olyan magyar hűbériség fejlődött ki, amelyről ma is vitatják történetkutatóink, hogy hűbériség volt-e vagy nem. Hasonlóképpen rendi strukturánk. A magyar rendiség széles nemesi rendjével, nemesi vármegyéjével, az *una eademque nobilitas* elvével és valamelyest mindig racionális uralomtartásával, ha nem is gyökeresen, de lényegesen különbözött a nyugati rendi szerkezettől. Amikor pedig a nyugati országokban polgári osztályszerkezetté váltott át a rendi társadalom, a magyar társadalom továbbra is megtartotta sajátosságosan racionális uralmi szerkezetté alakult rendi strukturáját. Amikor századnyi késedelemmel mégis fölbomlott a magyar rendiség, a mi polgári-kapitalista strukturánk nem számolta föl teljesen a rendi képződményeket, hanem — csak mintegy rá-nőve azokra — sajátosságosan rendies társadalomszerkezetet alakított ki.

Így volt ez az első világháború utáni ujjaépülésben is. A konzolidálódás egy liberális-demokrata elveken nyugvó kapitalista-polgári társadalmat épített ki, távolról sem rombolta azonban le azokat a rendi képződményeket, amelyek, mint a parasztság és a nagybirtokos úri vezetőréteg, már meglehetősen idegen testek voltak az európai társadalomban. Társadalmunk e tegnapi korszakában a magyar nép tömege — mind vezetőrétegünk gerince, mind dolgozó népünk zöme — bár gazdasági szervezetében a kapitalizmus rendje szerint rétegződött, társadalmi formáiban rendiesen kötött, privilégizált vagy leszorított állapotban élt. Fönntartás nélküli teljességgel csak legnagyobbbrészt idegen eredetű városi népességünk képviselte a polgári társadalmat. A megfelelő osztályhelyzetben, de konzerválódott rendi társadalmi formákban élő magyar rétegek csak közeli érintkezésbe kerültek e tisztán polgári elemekkel és kezdtek hasonulni hozzájuk.

Miután a teljes hasonulásnak minden oka és némely föltételei is megvoltak, ez a hasonulás bizonyára végbemegy, ha európai változások bele nem szólnak az így megindult társadalomalakulásba. A változások azonban bekövetkeztek és mielőtt teljessé válhatott volna a polgári társadalomszerkezet kiképződése, új irányba, új korszakba fordult társadalmunk alakulása.

Ámbár a szegedi ellenforradalom már elindult a népi-nemzeti-szociális átalakulás útján, mégsem lett belőle fasizmus vagy valami hasonló magyar rendszer, hanem a jellemzett rendies kapitalista-polgári szerkezet épült ki a konzolidáció éveiben. Csak a fasizmus, méginkább a nemzeti szocializmus európai szerepre való emelkedése

keltette újra életre az ilyenfajta irányzatokat. A Gömbös-kormányzattal kezdődött ez a korszak. *Gömbös Gyula* romantikus egyénisége juttatta uralomra a magyar társadalomban is a fasiszmusnak és a nemzeti szocializmusnak megfelelő politikai elveket és az ő kormánya szabadította fel az addig hátraszorított ellenforradalmi tényezőket, nem különben a fiatalabb nemzedékek népi törekvéseit. Az utána következők ugyan már nem jártak az élén ennek az irányzatnak, azonban társadalmunkban már megindult az átalakulás és kormányzatunk kisebb-nagyobb tartózkodással követte e »korszzerűsödést«.

Az átalakulás bizonyos mértékű elmélyülését jelzi, hogy nemcsak a megfelelő politikai törekvések kaptak erőre, tehát a fajvédő mozgalom, a kormányzópárt jobboldali szárnya, s az ellenzéken különféle közép- és szélsőjobboldali frakciók, hanem a közvéleményben és az irodalomban is a különféle népi törekvések előtérbe kerültek. Újra erőre kapott *Szabó Dezső* szenvedélyes hangja és hatása nemcsak azoknál lobbant fel újra, akik a háború után esküdtek rá, hanem méginkább a fiatalság soraiban. S mellette fölsorakoztak a népi eszme hasonlóan nagyhatású képviselői, mint a falukutatásból kifejlett népi irodalom egész csoportja *Németh László*-val és *Veres Péterrel* az élén, továbbá *Karácsony Sándor* a magyar világszemlélet vízióival és *Györffy István* a magyar néphagyomány hirdetésével. A kormányprogrammá lett jobboldaliság, az ellenzéken agitáló nyilas politikai eszme, továbbá az irodalmi mozgalom formájában előretörő népi eszme távolról sem voltak azonosak, azonban végsőleg egyformán szembefordultak a liberális-polgári eszményekkel és politikai elvekkel, hatásuk tehát együtt jelentkezett a közvéleményben, mint az attól való elfordulás. Ennek megfelelően messze háttérbe szorultak a különböző baloldali törekvések és mozgalmak, a polgári demokrata politika éppenúgy, mint a szocialista mozgalom. A *Márciusi Front* irodalmi-politikai mozgalmában még benne volt egy baloldali radikalizmus lehetősége, erőteljesen rezonált is rá ez az oldal, fölbomlása után azonban tökéletesen elszigetelődtek ennek az oldalnak a mozgalmi. Így az utóbbi évjáratok értelmiségi ifjúsága már föltétlenül a jobboldali-népi eszme hitében és tiszteletében nőtt fel.

Mindez együttvéve sem jelenti azonban, hogy a magyar társadalom forradalomszerűen vagy csak dinamikus fejlődéssel is átváltott volna egy merőben fasiszta vagy nemzetiszocialista rendszerre. Csak megindult az ilyen irányú átalakulás a Gömbös-kormányval, s az azóta bekövetkezett európai események hatására méginkább erősödtek és kiterjedtek az ilyen irányú törekvések. Tehát még napjainkra sem formálódott ki egy teljesen fasiszta vagy nemzetiszocialista magyar társadalomrend, annyi azonban megtörtént, hogy a liberális-polgári rendszer alaposan háttérbeszorult. Nemcsak a törvényhozás alkotásaiban és a kormányzat gyakorlatában, hanem társadalmunk egész üzemmenetében is. Úgy jellemezhető tehát társadalomalakulásunk mai állapota, hogy a liberális polgári struktúra korszaka egyelőre lezárult, s alakulóban van a fasiszta-nemzetiszocialista rendszerhez hasonló magyar struktúra kialakulása. Ez a

»korszerűbb« társadalmi rend természetesen a mi esetünkben sem jelent gyökeresen új gazdasági szervezetet és gazdasági rétegződést, mint a fasizmus vagy a nemzeti szocializmus esetében sem. A gazdasági átalakulás annyi, hogy a liberális kapitalizmusból állami ellenőrzés és irányítás alá került kapitalizmus lesz, ez azonban nem jelenti azt, hogy magában a társadalom szerkezetében ne járna gyökeres átalakulással. A társadalomfejlődésben alapvető különbséget jelent egy demokratikus-liberális polgári struktúra és egy tekintélyi-népi fasiszta rendszer, annak ellenére, hogy lényegében hasonló gazdasági viszonyokon épül. Ilyen átalakulás tehát mindenestre új korszakot jelent egy nép társadalomfejlődésében.

Ha a politikai nyilatkozatokat tartjuk szemelőtt, az új struktúra már mélyen átszötte társadalmunkat, s azt mondhatnánk, hogy mélyen benne vagyunk az új korszakban. Am ha a társadalom tényeiben, a társadalmi üzem aprómunkájában keressük az új korszak objektívalódott valóságát, éppen csak nyomokat és törekvéseket találunk, nem pedig egy megvalósult új szerkezetet.

A »NÉPI« KÖZÉPOSZTÁLY

FIGYELEMREMÉLTÓ, hogy szinte csak társadalmunk középrétegére korlátozódik az átalakulás, arra a furcsa képződményre, amit középosztálynak szokás nevezni. Igaz, hogy ez társadalmunk egész üzemmenetének az átalakulását jelenti, mert ennek a rétegnek a kezében van egész társadalmunk közvetlen vezető-szervező hatalma. Ez a réteg tehát valóban átalakult. »Úri« középosztályból »népi« középosztállyá formálódott. Ez az átalakulás nem gyökeres, de jelentékeny. Az »úri« középosztály az állam, egyház és a nagybirtok adminisztrációját végző hivatal és kisebbségben a középnagy földbirtok gazdasági alapjaira támaszkodva rendiesen védett és zárkózott helyzetet tartott fenn társadalmunkban, különös érzékkel vigyázva azokra a konvenciókra, amelyek magasabbrendűségét, vezetőszerépét voltak hivatva biztosítani nemcsak a parasztság és a munkásság, hanem a polgárság irányában is. Most annyit változott ennek a rétegnek a magatartása, hogy mind gazdasági alapjaiban, mind társadalmi szerepében engedett zárkózottságából, féltőn vigyázva most is azonban arra, hogy vezetőszerépe és »magasabbrendűsége« áldozatul ne essék. Tehát tömegesen vonult be a magánvállalkozásba és a szabad értelmiségi pályákra s népbarát érzülettel keresi a közeledést a nép, a parasztság felé. Ebben a kitérülésben a régebbi stílusú polgársággal szembe polgárellenes és antikapitalista jelszavakkal fordul, a parasztság és a munkásság felé pedig népi nacionalista és népi szociális elvekkel közelít. A népi alakulás tehát egyfelől a polgári liberális eszményekkel és elvekkel való gyökeres szembefordulást jelenti — a liberális rendszerben hovatovább hasonulni kellett volna —, másfelől pedig népi-faji együttérzést és vezetői felelősséget a parasztság-munkásság felé — a tegnapi rendszerben nem volt jelentősége ilyen kapcsolatnak. Szembeötlő tényekben két jelenség észlelhető ebből az átalaku-

lásból: az antiszemitizmus és a népbarát lelkesedés, illetve parasztrajongás. Az *antiszemitizmus* azonban érezhetően nemcsak a korszerű fajvédő-nacionalista magatartást jelenti, hanem a mélységes szembefordulást a zsidóságképviselte liberális polgári rendszerrel, amelyben mind többet és többet kellett volna veszteni a középosztálynak. A *parasztrajongás* pedig ismét nem egyszerűen a népi közösségérzés föltámadása, hanem a parasztságnak, mint népi alaprétegnek, nemzetfenntartó dolgozónépnek és helyzetében megnyugodott, jól vezethető tömegnek a megtartására való igyekezet. Végül tehát a középosztály népi átalakulása elsősorban önvédelem, egy rendiesen védett vezetői helyzetnek a megtartására való igyekezet. Ezért bár a népi szolidaritás és felelősségérzet jelszavai járnak elől az átalakulásban — kivált a fiatalabbak közül nem kevesen őszintén vállalják is ezeket az elveket —, a megvalósulásban inkább az önvédelem érvényesül, mint a hangoztatott követelmények teljes megvalósítása. Ez az aránytalanság ad tápot a radikálisabb népi politika további követelményeinek, a földreform és a fenntartás nélkül népi vezetőréteg követelésének.

Az átalakulás élén járó réteg, a »népi« középosztály természetesen törekszik a parasztság és a munkásság megfelelő átalakítására is, igyekeztven egy jólszervezett, népi-nemzeti tudattól átfűtött dolgozóréteget formálni belőlük. A parasztság vonatkozásában különösen azt jelenti ez az igyekezet, hogy konzerválni, sőt vissza-parasztozíni igyekszik a népivé lett középosztály a paraszti hagyományából és népi helyzetéből már-már kilépő parasztságot. Tehát ennek az újfajta népnevelésnek minden igyekezete az, hogy egy vegetatív nyugalomban élő, népkultúrát tápláló és a népi jelleget őrző alapréteget formáljon újra a parasztságból, szóval, hogy újra valóban parasztság legyen, amelyből kiválasztott egyéneiben megújhódják a középosztály. Majdnem pontosan az az eszmény ez, amely a késői rendi századokban valóság volt a magyar társadalomban avval a különbséggel, hogy lenézés és lebecsülés, pontosabban leminősítés járt a parasztságnak abban a viszonyban, most pedig ellenkezőleg fölmagasztalás, dicsőítés és ennek megfelelő lelkesedés. Ilyen értelmű parasztrajongás alapján objektív érvényűvé lett most már a középosztály részéről a parasztság felé néhány jól kivehető kötelező magatartás. Először is mindent megtenni a konzerválás érdekében. Tehát ápolni a néphagyományokat, tisztelni és hirdetni a népkultúra műveit, s igyekezni nemcsak megmenteni az állományt, hanem újabb termelésre és alkotásra serkenteni a parasztságot. Másodszor szociális érzéssel kezelni ennek a népnek az ügyeit, nem fönntartás nélkül ugyan, de mindenesetre addig a határig, ameddig egy jobb és könnyebb paraszti élet megkívánja. Harmadszor pedig biztosítani a kiemelkedő paraszttehetségeknek a kiemelkedését, ösztöndíjakkal, kollégiumokkal és a népi tehetségeknek kijáró megkülönböztetett figyelemmel.

Ilyen körülmények között különösen érdekes, sőt izgalmas kérdés, hogy maga a parasztság hogyan reagál magára az átalakulásra, s arra a megkülönböztetett figyelemre és érdeklődésre, amely feléje irányul társadalmunk magasabb tájairól.

A SZABAD PARASZTSÁG KÉT KORSZAKA

A MAGYAR PARASZTSÁG társadalomalakulása a jobbagyság korszaka után két jellegzetes szakaszt futott be.

A fölszabadulás utáni egy-két nemzedék még örökségül hozta magával a jobbagyi-paraszti társadalmi formákat, tehát változott helyzete ellenére is hagyományosan paraszti állapotban élt. Bár a helyzet, amelybe került egy alapjaiban kapitalizálódott gazdasági rend és egy fölszínen polgáriasodott társadalom volt, a fölszabadult parasztság a hagyományok erejénél és a százados szokásszerű gyakorlat tehetetlenségénél fogva ebben az új helyzetben is parasztként illeszkedett be. Noha most már birtokos kispolgárrá lett a volt telkesgazda, akinek minél sikeresebben árut kellett volna termelnie, s most már bérmunkássá lett a volt zsellér és uradalmi cseléd, akinek a munkapiachoz kellett volna igazodnia, mindkét parasztréteg továbbra is paraszti elvek szerint végezte termelő munkáját, és továbbra is benne maradt külön paraszti társadalmában és népi kultúrájában. Ebben a korszakban tehát — nagyjában a századfordulóig, nagyon sokhelyt azonban egészen a világháborúig — nem változott a paraszti munkaerkölcs, nem csökkent a népszaporodás, nem csökkent a paraszti népkultúra termékenységé és nem tört meg a parasztság lojalitása a társadalom felső rétegei irányában.

Ez volt a szabad parasztság első korszaka, amely olyan volt még a társadalom strukturájában, mintha nem is lett volna szabad a parasztság.

A gazdasági viszonyok további kapitalizálódása és az egész társadalmi környezet technizálódása és polgáriasodása azonban kikerülhetetlenné tette a paraszti társadalmi formák felbomlását. Ez következett be a következő korszakban, a szabad parasztság második korszakában. A birtokos parasztgazda az adott helyzetben nem kerülhette ki azt az átalakulást, hogy a piacra termelő kisvállalkozóvá legyen, a zsellér pedig, hogy a munkapiactól függő bérmunkás, mindez szükségképpen következett egyrészt az egész társadalom szerkezetének az átalakulásából, másrészt a faluközösségek fölbomlásából és a földnek kizárólagos magántulajdonba kerüléséből. Ezek a gazdasági változások ismét szükségképpen vonták maguk után az egész paraszti társadalmi strukturának a fölbomlását. A hagyományos technikával folyó, elmélyült és elsősorban az önellátást szolgáló termelés haszonratörő árútermeléssé lett, ez lehetővé és szükségessé tette a gépek és új munkamódszerek alkalmazását, a legelők feltörését, a talajjavítást stb., s itt már semmi nem állíthatta meg a megindult parasztiatlanodási folyamatot. Átalakult a paraszti munkaerkölcs, elszáradt a paraszti népkultúra és törést kapott a belenyugvó paraszti lojalitás. Megindult az a folyamat, ami egyre közelebb a kifejléshez ma is folyik parasztágunk életében.

A parasztság e jobbagyság utáni második korszakának tehát az az értelme, hogy a rendies paraszti társadalmi formák, követvén az egész magyar társadalom strukturaváltozását, fölbomlottak, s

ezzel a parasztság kiesett jól megkötött külön társadalma kereteiből. Szóval: a paraszttársadalom felbomlott és a nép, mely ebben a társadalomban élt, fokozatosan beleilleszkedik a nagytársadalom strukturájába. Még pontosabban: a parasztsztruktúra feloldódott és a parasztság betagozódt az alapján polgári osztályszerkezetté alakult nagytársadalomba.

NEHÉZ ennek a második korszaknak az időbeli határait megvonni, mert az ország különböző vidékein — a megelőző alakulás különbözősége és az eltérő földrajzi, illetve közlekedési helyzet szerint — eltérő időben következett be az alakulásnak e második szakasza. Az előrehaladottabb fejlődésű vidékeken már századunk elején megindult a paraszttársadalom felbomlása, a hátramaradottabb tájakon pedig éppen csak napjainkban következett be ez a folyamat. Nagy átlagban mégis korszakhatárnak vehetjük a világháborút, azóta mindenesetre az ország egész parasztságában folyik ilyen értelmű átalakulás.

Ez az átalakulás jellemző ma is parasztságunk társadalomalakulására, tehát ebben a korszakában tart ma is a magyar parasztság. Korábban, a falukutatás idején, polgárosodásnak, polgáriásodásnak neveztük ezt a folyamatot, miután nagyjában arról van szó, hogy a rendi társadalomszerkezetből polgári rendbe vált át a parasztság. Későbbi kutatások és a tárgyvaló tüzetesebb foglalkozás nyilvánvalóvá tette, hogy ez az elnevezés nem pontos és legfőképpen félreértésekre adhat alkalmat. Nevezetesen kiderült, hogy csak a negatívum állapítható meg pontosan, nevezetesen az a tény, hogy a parasztság kiesik jobbágyi-paraszti társadalmi formáiból, fölbomlik a rendi-paraszti struktúra, s ezzel a parasztság föloldódik abban a szerkezetben, amely éppen érvényes az egész nagytársadalomban. Magát ezt a folyamatot pontosan »parasztiatlanodásnak« lehetne nevezni, mint ahogy a német szociológia így is nevezi (*Entbäuerlichung*). Megfoghatatlanabb a változás pozitív része. Tehát az, hogy így parasztiatlanodván a parasztság, milyen struktúrába illeszkedik be, szóval, hogy parasztból mivé alakul át. Több körülmény teszi nehezen megfoghatóvá ezt a folyamatot. Egyrészt az, hogy az a magyar társadalom, amely az első világháború előtti és utáni évtizedben körülvette és asszimilálta a parasztságot, alapjaiban polgári társadalom volt, azonban nem mondható egyszerűen és nyugati értelemben polgári osztálytársadalomnak, mert nevezetesen rendi képződményei voltak és szerkezetében sokban rendies viszonyok maradtak érvényben. Ha tehát erre az időre vonatkoztatva mondjuk polgárosodásnak vagy polgáriásodásnak a parasztság átalakulását, ezzel meglehetősen pongyolán jellemeztük a helyzetet. Méginkább ez a helyzet ma, társadalmunk újabb, mégkevésbé polgári korszakában. Éppen ezért, félreértések elkerülése és a nagyobb megértés érdekében, nem tehetünk mást, minthogy jelölhetjük egy szóval, bármily tökéletlennel is, az átalakulás negatívumát, pozitívumát ellenben csak esetenként és koronként való körülírással jellemezhetjük.

Parasztágunk újabb társadalomalakulása így egyfelől a *parasztatlanodással*, másfelől megközelítőleg a *polgáriasodás* folyamatával jellemezhető. Kérdés azonban, hogy az egész magyar társadalom újabb alakulása nem fordította-e más irányba a parasztág társadalomfejlődését. Ez a főkérdése napjaink magyar társadalomalakulásának.

GAZDASÁGI TÉNYEZŐK

A GAZDASÁGI VÁLTOZÁSOK, amelyek társadalmunk egész szerkezetében jelentős változást idéztek elő, nyilvánvalóan parasztágunkat is érintették. Az irányított és ellenőrzött, egyszóval kötött gazdálkodás, ha nem is elsősorban és a legnagyobb mértékben, végül sőt súlyosan beleszólt a mezőgazdasági termelésbe is. A termelés korlátozása és a termelési kényszer egynemű vonatkozásban, legfőképpen azonban az értékesítés kötöttségei: a beszolgáltatási kötelezettség, az árszabások és az eladás egységesítése, olyan kötöttségek a mezőgazdasági termelésben, amelyek magukban véve nem alkalmasak arra, hogy növeljék a vállalkozási kedvet és előbbre vigyék a mezőgazdasági termelés kapitalizálódását. Elképzelhető tehát, hogy ilyen beavatkozásokra úgy reagálhatna a parasztág, hogy visszahátrál a piacról és egy mérsékelt, önellátó paraszti termelésbe húzódik vissza. Elszánt parasztbarát írók gondoltak is ilyen visszahatásra. Ilyen visszahúzódnak azonban a magyar parasztág esetében nem következett be. Nem pedig azért, mert a kötött gazdálkodás egyidejűen valamelyes agrárkonjunkturát is teremtett. Pontosabban, a háború folytán jelentkező agrárkonjunkturát bizonyos mértékben engedte kifejlődni. Az tehát a helyzet, hogy hár gazdaságpolitikai korlátok szorítják meg az agrártermelést és az agrártermékek értékesítését, a mezőgazdasági árútermelés ma semmi esetre sem rosszabb üzlet, mint a szabad gazdálkodás idején, sőt valamivel határozottan jobb. Némely terméknel rosszabbodott a helyzet, itt nehéz is lesz megállítani a termelés visszaesését, azonban a mezőgazdasági termelési ágak nagyobb részénél ma érdemesebb termelni, mint a harmincas években. Ilyen formán nincs kényszerítő ok arra, hogy a paraszti gazdálkodás mindinkább árútermelő jellege visszafejlődjék a paraszti önellátás felé. Van viszont egy másik ok, amely éppen az árútermelés fokozását teszi szükségessé. Nevezetesen az a körülmény, hogy a parasztág termelése napjainkra már annyira átalakult árútermelő vállalkozássá, piaci pénzgazdálkodássá, hogy sem eszközök, sem gyakorlat, sem tapasztalat nincs már arra elegendő, hogy a szélesebb körű, speciálizáltanabb őstermelést, sőt némely nyersanyagnak a házi földolgozását is el lehetne végezni. (Elmaradtabb őstermelő és háziipart is folytató vidékek már csak kivételképpen vannak.) Szóval annyira a piacra és az árútermelésre épült már a parasztág gazdasági egzisztenciája, hogy ennek földadását csak katasztrófális események volnának képesek előidézni.

Érthető tehát, hogy a háborús gazdálkodás nemhogy csökkentette volna a parasztág árútermelését, hanem általában véve in-

kább elősegítette. Nevezetesen: ha csökkent is az árútermelés azokban a termékekben, amelyeknek az árszabása és az értékesítése kedvezőtlen, mindenesetre emelkedett azokban a termelési ágakban, amelyekben a korábbi viszonyokhoz képest konjunktura következett be. S az is megállapítható, hogy a parasztgazdaságok magától értetődően térnek át azokra a termelési ágakra, amelyekben kétségtelen a konjunktura.

A nagy gazdasági változás mellett, vannak olyan kisebbek is, amelyek hasonlóképpen nem a paraszti árútermelés visszafejlesztése, hanem éppen a kiterjedése irányában hatnak. Egy ilyen ok agrárkiviteliünk biztosítottága. Míg a szabad gazdálkodás éveiben állandó kiviteli gondokkal küzdöttünk, addig most, éppen tömegterményeinkben, olyan kiviteli lehetőségeink vannak, amelyek gyakorlatilag korlátlan mennyiséget képesek fölvenni, s magángazdaságilag általában nem is kedvezőtlen áron. Másik termelésfejlesztő tényező élelmiszer konzervgyártásunk nagyarányú emelkedése. Ezek a konzervgyárak biztos és aránylag jó felvevői az agrártermékeknek, tehát különösen a kerti termelésben határozott konjunkturát idéztek elő. Azzal pedig, hogy a termelést legnagyobb részt szerződésben biztosítják, biztos és jó számítást tesznek lehetővé.

Végül tehát olyan gazdasági változások következtek be, amelyek ha az ipari termelésben és a kereskedelmi forgalomban módosították vagy éppen akadályozták is a kapitalista elvű termelést, a mezőgazdaságban csak a kapitalizálódás folyamatát segítették elő. És ebből a folyamatból a parasztgazdaságok sem maradtak ki. A kerti termelésben például óriási arányban megszorodtak a vállalkozások, s nagyon sok helyt az eddigi kézműves gazdaságok mellett bér munkásokkal dolgoztató nagyobb vállalkozások is létesültek. Kétségtelen jele ennek a fokozott kapitalizálódásnak a földárak, méginkább a földhasznbérék hallatlan emelkedése. Ez utóbbi körülmény azután előidézett egy további nemkevésbé kapitalista jelenséget, a hasznbérletek további kiterjedését. Ilyenformán a gazdák részéről, az újabb változások nemhogy más irányba térítettek volna a fejlődést, hanem inkább gyorsították ütemét a korábbi irányban.

A MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁSSÁG oldalán sem történt másként. Legáltalánosabb jelenség, hogy lecsökkent a mezőgazdasági munkakínálat, s ez egy élesebb munkapiac kialakulását idézte elő. Az ipari termelés újabb kiterjedése vont el sok mezőgazdasági munkacserőt, hasonlóan a katonai szolgálat, ezen kívül a kistermékek konjunkturája és a konzervgyárak szerződéses termelése és előlegezése saját vállalkozáshoz segítette a mezőgazdasági munkásság erőteljesebb és vállalkozóbb elemeit. Ezek miatt rendkívül megnövekedett a mezőgazdasági bér munka értéke. Következménye, hogy magasabb lett a munkabér, kisebb lett a munkaidő és egyáltalán megnövekedett a mezei munkásság igénye a munkapiacon. Ez a körülmény nehézséget és a termelést hátráltató vagy legalább is nehezítő tényezőt jelent a gazdák részére, a munkásság számára azon-

ban bérmunkási helyzetüknek az erősödését jelenti, szemben a régebbi zselléri-parasztai állapottal.

Az újabb gazdasági változások ilyen hatása azonban nem vonatkozik közvetlenül az egész parasztság területére, hanem csak az előrehaladottabb és már korábban is kapitalizálódott tájakra. Tehát az Alföld fejlettebb vidékein, a főváros környékén, a Dunamelléken, a Kisalföldön és a Felsődunántúlon alakult úgy a helyzet, ahogy jellemeztük. Ezeknek az élvidékeknek az erősebb kapitalizálódása azonban hasonló értelemben befolyásolta az ország hátramaradtabb vidékeinek a parasztágát is. Nevezetesen olyan nagy a munkaszükséglet az előljáró vidékeken, hogy szokatlan és rendkívüli arányokban vonzza a mezőgazdasági munkásokat a hátramaradtabb helyekről. Napjainkban megszokott jelenséggé lett, hogy a kecskeméti szőlőkben palóc asszonyok dolgoznak, az uradalmakba ruszin summások szerződnek, a hódmezővásárhelyi gazda a Szilágy-ságba megy bérest fogadni, s a kisalföldi gazda a fölvidékről szerződött arató munkásokat. Ugyanezekről a vidékekről hasonló arányban özőnlík a munkásság a városok gyárai felé is, tehát hamarosan az következík be itt is, ha eddig nem következett be, hogy megszűnik a paraszti munkaerő-felesleg és a gazdák racionálisabb árútermelésre szorúlnak, a megkevesbedett mezőgazdasági munkások pedig nyilvánvaló bérmunkási helyzetbe kerülnek. Azok a munkások pedig, akik elvándorolnak a nagyobb bér területeire, eleve kétségtelen munkási állapottal cserélik föl hazai zselléri vagy törpegazdai állapotukat.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a napjainkra bekövetkezett gazdasági változások nem állították meg és nem térítették el a parasztság korábban megindult alakulási folyamatát, sőt éppen a kapitalizálódás továbbfejlesztésével újabb lökést adtak a megindult alakulás kifejlésére. Tehát a parasztiatlanodás folyamatát nemhogy fékeztek vagy megállították volna a gazdasági tényezők, hanem ellenkezőleg, nagyon erőteljesen gyorsították ütemét a végső kifejlés felé.

A »NÉPI EMELKEDÉS« JELENSÉGGÖRE

UGYANAKKOR társadalmunk szerkezetében olyan átalakulás következett be, amely ellenkező hatást jelent a parasztság felé. A nacionális-szociális népi társadalomrend nemhogy előbbrevinni igyekszik a parasztiatlanodás folyamatát, s segíteni a polgáriassodás kifejlését, hanem ellenkezőleg visszaparasztosítani igyekszik s hatását olyan irányban fejtí ki, hogy a parasztságot egy nyugvó népi alaprétég állapotában konszolidálja. Kritikus kérdése parasztságunk társadalomalakulásának, hogy ez ellentétes hatások között hogyan formálódik.

Korábban, a liberális-polgári időkben a parasztiatlanodás folyamata együttjárt azzal a fölszívódással, amit nagyjában polgárosodásnak neveztünk. Tehát mindenestre asszimilálódással a nagytársadalom szerkezetébe. Pontosan az történt, hogy a parasztgazda

mindinkább agrárpolgárrá alakult ennek a polgári osztályhelyzetnek minden következményével, a zsellér-cseléd parasztmunkás pedig egyre inkább proletárrá formálódott, ennek az osztályhelyzetnek minden következményével. A gazdasági viszonyok továbbra is ezt a fejlődést indokolják, viszont a struktúra, amelybe most föloldódhatik a parasztság, jelentékenyen megváltozott, legalább is fölső szintjén. Nem szűnt meg tehát az asszimilálódás, csak a megváltozott asszimiláló szerkezetnek megfelelően, különös, az ellentétes hatásoknak megfelelő tekervényes útra szorult.

A népivé lett középosztály minél közelebb igyekszik kerülni a parasztsághoz, tehát szociális és népi gondoskodásával a parasztság egész tömegét igyekszik gondjába venni, viszont korszerűbb értelmű vezetőszeropének megfelelően a parasztság kiemelkedő egyéniségeit, mint népi vezetőket igyekszik magához kapcsolni. Ez azt jelenti, hogy erősebb és közvetlenebb az érintkezés a mai népi középosztály és a parasztság közt, mint volt a liberális polgárság és az úri középosztály között. Következésképpen ennek, hogy a parasztság erősebb asszimiláló hatásnak van kitéve, mint korábban volt. Am a megközelítés két eltérő útjának megfelelően az asszimilálódás útjai is kétfelé válnak. A vezető parasztagazdák és a mezeti munkásság kiemelkedő vezető egyéniségei számára azt a lehetőséget nyújtja az új rend, hogy alacsonyabb vagy magasabb helyre, de mindenesetre fölcsatlakozhatnak a népi középosztályhoz, s részesülnek ennek a státusnak gazdasági és hatalmi előnyeiben, a dolgozó paraszttömeg számára pedig azt a kilátást nyújtja ez a rend, hogy egy lehetőség szerint istápoltt és konszolidált paraszti állapotban kell megnyugodni. Nyilvánvaló, hogy a két út két különböző értékű lehetőséget jelent, tehát az is nyilvánvaló, hogy a parasztság megfelelő rétegei különbözőképpen is hajlanak erre az idomulásra.

A polgári helyzetbe került és már-már polgári szinten is élő parasztagazdák, s jóval kisebb számban a kisparasztság, valamint a parasztmunkásság vezetői számára érthetően több és kívánatosabb az a vezetői-hatalmi helyzet, amelyet az új rend nyújtani tud a népi középosztály mellett és félig-meddig benne, mint a korábbi rendszer egyszerű polgári-kispolgári állapota. Ez a réteg tehát kapható erre az igazodásra és nagyon jellemző példákön látható, hogy mennyire halad is előre ezen az úton. Szerte az országban, szinte minden faluban fölbukkant már a parasztságnak egy új, korszerű alakja. Míg a liberális-polgári korszakban a nagyobb birtok, a termelési teljesítmények és a sikeres vállalkozás adta a tekintélyt, a vezetői hatalmat és a nagyobb megbecsülést mind fölfelé, mind lefelé egy-egy kiemelkedő parasztegyéniségnek, addig ma vezetői ügyesség, az érdekképviselési, egyesületi, szövetkezeti vezetésben betöltött szerep, szóval a fölfelé való alkalmasság adja a nagyobb vezetői hatalmat és tekintélyt, s ehhez csatlakozik, nem éppen okozati összefüggés nélkül, a sikeresebb vállalkozás és végsőleg a nagyobb földbirtok. Ez a parasztréteg — pontosan a birtokos nagygazdák legnagyobb része, a kisebb gazdák és a bérlők, munkások vezetői — ilyenformán éppen úgy parasztiatlanodik, mint korábban, azonban ahova

asszimilálódik, az már nem a liberális polgári társadalom, tehát átalakulása polgárosodásnak sem nevezhető. Nem a polgár az eszmény, ahová tart, hanem a népi középosztály, tehát polgárosodás helyett »népi emelkedés«-nek nevezhető átváltásuk folyamata.

Ez a »népi emelkedés« meglehetősen izgalmas mozzanata a parasztágunk társadalomalakulásának. Éppen úgy parasztiatlanozott réteg ez, mint az, amelyet korábban polgárosodottnak nevezünk, tehát éppen úgy elvesztette paraszti munkaerőlcscét, társadalmi alsóbbrendűségének tudatát és népi-paraszti kultúráját, mint a vállalkozó polgárrá lett kisbirtokos, azonban ennek a helyébe nem közvetlenül a nagyobb jövedelem, a kevesebb munka, szóval a »polgári jólét« igénye lépett, hanem a nagyobb megbecsülés, a vezetői hatalom és ezeknek a közvetítésével a »polgári jólét«. Szinte olyan ez a folyamat, mint a rendi társadalomban a nemesítés, mintahogy az újfajta népi középosztály is jobban hasonlít a rendi társadalom nemességéhez, mint a tegnapi polgári társadalom úri középosztálya. Csak éppen nincs meg az a kiművelt és végsőleg jogilag is szentesített formarendszer, amely körülbástyázná e vezetőréteget, s megszabná azokat a formákat, amelyek a nép alsóbb rétegeiből tagjává avatják az érdemeseket. Nem kétséges tehát, hogy ez a »népi emelkedés« éppen úgy parasztiatlanozást jelent a parasztság e részében, mint korábban a polgárosodás. Mert a parasztságnak e kiemelkedői szintén kilépnek a paraszt formák közül, akkor is, ha nyilatkozataikban parasztoznak nevezik magukat, és sem a szerep, amit betöltenek a társadalom szerkezetében, sem a társadalmi forma, ami körülveszi magatartásukat, nem mondható parasztinak. Szóval a népi középosztály maga nem válik parasztsággá, de vissza akarja parasztosítani a mezőgazdasági dolgozókat, tehát akik hasonulnak ehhez a vezetőréteghez a parasztiatlanozó agrárságból, szintén nem parasztoznak, nem is alakulnak vissza paraszttá, ellenben ők is parasztozóká szeretnék visszaülepíteni a többieket.

Tehát a parasztság tömege számára — a kisparasztság és a mezőgazdasági munkásság tömege számára — egészen másfajta helyet és szerepet kínál az új struktúra, mint a fölfelé asszimilálódóknak. Számukra visszaparasztosodást sugalmaz az új rend, s ennek érdekében a parasztrajongság nyilván őszinte érzésétől eltelve a paraszti állapot népi és szociális védelmén és lehető megszilárdításán buzgólkodik. S ezt az új parasztságot a népi középosztály csak annyiban képzei eltérőnek a régi rendi-jobbágyitól, hogy a termelés tudományában előrehaladottabb, egészségügyi viszonyaiban fejlettebb, iskolázottabb, egyébként azonban ugyanolyan lojális alsórend, s ugyanolyan munkába és vegetatív életbe mélyülő népréteg legyen.

E fölkínált szerep azonban a buzgó népnevelés minden hatása ellenére sem vonzza a parasztság tömegeit, hiszen parasztságunk társadalomalakulásában éppen az a döntő nagy történeti élmény, hogy a paraszt állapot szorításából ki lehet és ki kell szabadulni, s akár polgári, akár proletári osztályhelyzetben kísérelni meg annak az életeszmenynek az elérését, amelyet mindenki, az is, aki egykor paraszt volt, egyformán érvényesnek tart. Így érthető meg, hogy bár.

milyen heves legyen is a parasztság fölbomlásának a megakadályozására irányuló igyekezet, s bármennyire központi gondja is ez az új rendnek, a parasztság tömege napjainkban azon az úton halad társadalomalakulásában, amelyen korábban elindult. Szóval parasztságunk tömege ma is abban a második szakaszában tart, amely az első világháború után kezdődött meg egész szélességében. Tehát a kis- és törpegazdák, bérlők és parasztkertészek éppen úgy közeli-tenek a meztelen kispolgári állapot felé, mint a liberális-polgári korszakban, levetvén paraszti multjuk minden erkölcsi, művelődési és társadalmi tartozékát. Hasonlóképpen a mezei munkásság. Munkási gazdasági helyzetükben mindinkább lekopik róluk a valahai zselléri-cselédi munkaerkölcs, kultúra és társadalmi tudat, s már igen közel vannak ahhoz, hogy társadalmi állapotuk szerint éppen olyan munkások legyenek, mint a városok proletárjai. Tömegesebben csak az uradalmi cselédek képeznek kivételt, egyszerűen azért, mert pusztai majorbeli világukban kevesebb a hatás, ami érheti őket, és az uradalom rendiesebb fegyelme tartja megkötve csoportjaikat.

KÜLÖN UTAK A PARASZTSÁG ALAKULÁSÁBAN

NAPJAINK magyar társadalomalakulásában csak a széles foylamot jelzi a középosztály népivé alakulása és a parasztságra is kiható *köznépiesség* elhatalmasodása. Emellett, mint kisebb csoportokat, szinte csak szektákat alakító mozgalmak és eszmerendszerek, egyéb olyan törekvések is vannak, amelyeknek a hatása a társadalom tényeiben is föllelhető, s valamelyes kihatásuk a parasztságot is érinti.

Nem szólva a baloldali törekvésekről, tehát a liberális demokrácia és a szocializmus mozgalmairól, pedig ezeknek is komoly szavuk lehetne a parasztsághoz, két olyan, szintén a korszerű népiesség irányába eső, radikálisabb mozgalommal kell számot vetnünk, amelyek szintén idéztek elő valamelyes alakulást a parasztság társadalmi arculatán. Az egyik a radikális népiesség, a másik a nemzeti szocialista nyilas mozgalom. Mindakét irányzat, mint eszmerendszer, heves hatást fejt ki a parasztság felé, miután azonban egyik sem idézett elő tényleges alakulást a magyar társadalomban, a parasztságban is csak irányzatokat és kísérleteket, illetve politikai kívánságokat hívott életre. Azt is szem előtt kell tartanunk, hogy mindkét irányzat szektás jellegű társadalmunk életében, miután az adott körülmények között egyiknek sincs nagyobb lehetősége a kiterjedésre, sem szellemi világunkban, sem társadalmunk valóságában. Ez teszi érthetővé, hogy a parasztság körében is szektás képződményeket váltott ki.

A *radikális népiességnek* irodalmunkban ma már tiszteletreméltó gárdája van, s ebben az irodalmi formában körülbelül a következő társadalompolitikai igény jelentkezik. A »természetesebb« falusi-mezei-paraszti élet, továbbá a népi-faji közösségi kultúra fölértékelése, viszont a város-technikai világ és a technizált

kultúra leértékelése alapján a parasztságban látják azt az emberanyagot és történeti-társadalmi tőkét, amely népünk, nemzetünk és kultúránk újjáépítésére alkalmas, tehát a parasztságot kívánják a társadalomalakítás élére állítani, s addig is, amíg ilyen politikai mozgalom sikerrel jár, eleve bizalommal tekintenek minden paraszti vagy parasztságból jövő művelődési termék felé, viszont eleve bizalmatlanok minden városi-polgári civilizációs vagy művelődési termékkel szemben. Miután értelmiségi ifjúságunk legifjabb évfjaraikat nagyrészt ezen a felfogás hódította meg, s a számtalan népfőiskolákon is nagyrészt ilyen szellemű nevelés folyik, ez az irányzat nem maradhatott hatás nélkül a parasztságra sem. Nem is azokat a művelődéstörténeti és társadalom-politikai megfontolásokat fogta föl a parasztság fiatalabb és fogékonyabb része, amelyen ez a népiességi irányzat alapszik, hanem azt a parasztmithoszt, amely kiáramlik hívőik minden sorából és minden szavából. Ez a parasztmithosz szerzett hívőket a parasztság soraiban is. Egyesek, kis csoportok kerültek hatása alá, olyanok, akik népfőiskolán voltak, s akik egyáltalán a komolyabb irodalom olvasásáig eljutottak. Tehát eleve a parasztság »szebblelkű« egyéniségei toborzódtak, legnagyobb részben »őstehetségek«. Nyilvánvaló, hogy itt nem az átlagos parasztlakozásáról van szó, s nem a parasztság társadalmi megmozdulásáról, hanem csak a »szebblelkűek«, rajongók, mellőzöttek hívő reménykedéséről, úgy, mint minden szektás mozgalomnál, akik a maguk mellőzöttségének, torzóságának vagy nyomorúságának az orvoslását várják a »paraszt« világtól.

Más jelenség a *nyilasság* politikai mozgalmának a hatása parasztágunkban. A mozgalom »nagy« éveiben, amikor meg tudta csillogtatni az uralomrajutás reményét a tömegek előtt, egyszerűen az az elégedetlenség és reformvágy vitte a parasztság tömegeit a nyilasok táborába, amely máskor a 48-as párt, helyenként pedig a szocialista mozgalom reménységébe kapaszkodott. Tehát minden megfontolás vagy világosan elképzelt reménykedés nélkül egyszerűen a nyomorúságból való kimenekedés vágya sorakoztatta föl a zászlók alá a szegényparasztság tömegeit. Ennek a tömegnek semmi köze nem volt a nyilas eszmevilághoz — legföljebb az antiszemizmust vette ki belőle — s le is vált abban a pillanatban, amikor a mozgalom elvesztette közeli hatalmi reményeit. Van azonban állandó csoportja is a nyilasságnak több vidéken a parasztság körében. Itt már olyan kapcsolatról van szó a politikai törekvés és a parasztság között, amelynek komolyabb társadalomalakító hatása is elképzelhető. Ezeknek a híveknek olyan népközösség kialakítását ígéri a mozgalom, amelyben a parasztság egy közös testvériségben oldódik föl, ahol sem a zsidók, sem az urak, sem a plutokraták nem fogják többé kizsákmányolni a dolgozó parasztot. Jó propagandával mindenütt sikerül ezekkel az elvekkel toborozni a parasztlakozók között, azonban az is bekövetkezik mindenütt, hogy közelebről látván a mozgalom munkáját s a program mögötti hátteret, a hívek úgy el is szélednek rövidebb-hosszabb idő múlva, mint ahogy összetoborzódtak. Mozgalmi vezetőknek, tartós sáfároknak csak azok maradnak meg a mozgalom mellett, akiknek okvetlenül valamilyen

»szélsőség« kell, legnagyobbbrésziük tehát résztvett egészen más-fajta ellenzéki mozgalomban is. Szóval kötözködő, ellenzékieskedő karriéristák, kik a maguk fölemelkedését remélik a mozgalom által. Legnagyobbbrésziük dologtalan, hangoskodó kupec-kispolgár vagy alj-proletár, akik a faji népközösségi eszmét is éppen úgy tudják hirdetni, mint bármi mást. A dolgozó parasztság tömegei e mozgalom sáfárjait mindenesetre távol érzik maguktól és politikai vá-
rakozásukat és reménységüket nem kapcsolják ehhez a mozgalomhoz. Egyébként azonban ilyen várakozás és reménység elevenen él parasztságunkban, jeléül annak, hogy jelenlegi társadalmi szerkezetünkben súlyos ellentétek és megoldatlanságok szoritják.

ERDEI FERENC